

**HABİL MƏMMƏDOV**  
*tarix elmləri namizədi, dosent*  
*Bakı Slavyan Universiteti*

## **AZƏRBAYCAN – ŞƏRQİ AVROPA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA KİTAB MÜBADİLƏSİNİN ROLU**

Ölkəmizin müstəqillik yoluna qədəm qoyması ilə əlaqədar 1990-cı illərdə baş verən ictimai-siyasi və iqtisadi dəyişikliklər kitab nəşri və mübadiləsinə də təsirsiz ötüşmədi. Belə ki, maliyyə çatışmamazlığı ucbatından ədəbiyyatın müntəzəm olaraq çapdan çıxması və onların lazımı sayda olmaması, tərəfdaşlarımızın sifarişlərini yerinə yetirməkdə çətinlik törətməsi uzun illər ərzində kitab mübadiləsi sahəsində qurulmuş əlaqələrin 1990-cı illərdə zəifləməsinə səbəb olmuşdu. 1990-cı illərdə xaricə göndərilən ədəbiyyat ölkəyə gətiriləndən xeyli az olmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycanda kitab nəşri və mübadiləsi sahəsində hələ keçmiş Sovetlər birliyi dövründən çox güclü potensialın və zəngin təcrübənin qalması, ölkənin sosial - iqtisadi inkişafı, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqi, beynəlxalq təşkilatların bu istiqamətdə fəallığının artması (2000-ci ildən YUNESKO-nun "İnformasiya hamı üçün" Proqramı fəaliyyətdədir) və s.sonrakı illərdə poliqrafiya işində və çap məhsullarının mübadiləsində böyük canlanma yaratdı. Prezident İ.Əliyev informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının Azərbaycanda tətbiqinin prioritet vəzifə olduğunu bəyan edərək onun mühüm əhəmiyyət daşıdığını göstərmişdir: "Biz inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini öyrənmişik və görmüşük ki, onlar nəyin hesabına inkişaf ediblər.Təbii sərvətlər hesabına, yaxud da hansısa xüsusi coğrafi vəziyyət hesabına. Elə ölkələr var ki, onlardan heç bir dəhliz keçmir, adadır və heç bir təbii sərvətləri yoxdur. Amma ən inkişaf etmiş ölkələrdir. Nəyin hesabına? Savad, bilik, təhsil! Ona görə mən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının Azərbaycanda tətbiqini prioritet məsələ elan edirəm... Azərbaycanda çox güclü informasiya-kommunikasiya mərkəzi yaradaq. Bu, gələcəkdir, gələcəyin inkişafıdır" [4,s.4].

Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyevin 2007 aprelin 20-də imzaladığı "Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında" Sərəncama əsasən, "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı" hazırlanmışdır ki, bu da, mədəniyyətimizin mühüm sahəsində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə imkan yaradacaqdır"[5].

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan və Şərqi Avropa ölkələri arasında kitab mübadiləsi sahəsində mədəni əməkdaşlığının həyata keçirilməsində respublika kitabxanaları mühüm rol oynayır. Ölkəmizdə təbiətsünashlıq, sosial-iqtisadi, siyasi, humanitar və texniki elm sahələri üzrə ən iri elmi kitabxana sayılan AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası (MEK) dünya xalqlarının 50 dildə nəşr edilmiş 3 milyondan artıq elmi ədəbiyyatı əhatə edən informasiya fonduna malik olub, dünyanın 77 dövlətinin 595 təşkilatı ilə əlaqə saxlayaraq, ədəbiyyat və informasiya mübadiləsi aparır. 2008 -ci ildə kitabxanaya xarici ölkələrdən 4037 nüsxə ədəbiyyat alınmış, eyni zamanda, Şərq, Qərb, Avropa və MDB ölkələrinə 3494 nüsxə ədəbiyyat göndərilmişdir [6]. Bunlardan 21-i Elmlər Akademiyası, 92-i Universitet, 56-ı Kitabxana, 17 -i Nəşriyyat, 85-i müxtəlif Cəmiyyətlər, 110-u İnstitut, 31-i Muzey, 60-ı Mərkəz və s.- dir [7]. AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası REA-nın TE Kitabxanası, «VİNİTİ», Ukraynanın V.İ.Bernadski adına Milli Kitabxanası, Belarus MEA-nın Y.Kolas adına Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Latviya Akademik kitabxanası fəal əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq əlaqələrinə malikdir. Ru-

siya Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin 1997 – ci il Sərəncamına əsasən REA-nın TE Kitabxanası AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasına hər il ardıcıl olaraq ictimai və təbiət elmləri üzrə elmi jurnallar göndərir. 2005 – ci ilin əvvəlində AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası həmin kitabxanadan 1143 nüsxə dövrü nəşrlər almışdır. 1999-cu ildə MEK «Puşkin kitabxanası» meqalayihəsinə qoşulmuş və bu layihə vasitəsilə Rusiyadan 1000 nüsxə çap məhsulu almışdır [8,s. 72]. Şərqi Avropa ölkələrindən alınan dövrü nəşrlər və kitablar yüksək elmi dəyərlərə malikdirlər. Kitabxana, həmçinin respublikamızda dərc olunan ən yeni ədəbiyyatın–kitabların, dövrü mətbuat materiallarını Şərqi Avropa ölkələrindəki həmkarlarına çatdırırlar. Məsələn, 2004-cü ildə MEK MDB ölkələri üzrə tərəfdaşlarına Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin və təhsilinin inkişaf səviyyəsini əks etdirən 500 nüsxə ədəbiyyat – monoqrafiyalar, elmi əsərlərin külliyyatı, dövrü mətbuat və s. göndərmişdir [8,s. 72] ki, bunların da əksəriyyəti Rusiya, Ukrayna, Belarus və Latviya kitabxanalarının payına düşmüşdür.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasına Xarici Ədəbiyyat və beynəlxalq kitab mübadiləsi şöbəsi fondunda 304 000-dən artıq ədəbiyyat var. Burada 40-a yaxın dildə kitab, jurnal, mikrofiş toplanmışdır. Şöbəyə ədəbiyyat BMT, BVF, Avropa Bərpa və İnkişaf Bankı,müxtəlif nəşriyyatlar, səfirliklər, sərgilər, hədiyyələr və pul köçürmə yolu ilə daxil olur [9,s.38-39]. Xarici ədəbiyyat və beynəlxalq kitab mübadiləsi şöbəsi 1994-cü ildən BMT-nin və ATƏT-in ehtiyat kitabxanası sayılır. Bu təşkilatlardan alınan qiymətli nəşrlər şöbədə araşdırılır, lazım olan kitablar kitabxana qaydası ilə işlənir və çoxsaylı oxucuların istifadəsinə təqdim olunur [11s.78-81;14].

2005-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Kitabxanası tərkibində qitənin 54 milli kitabxanasını birləşdirən Avropa Milli Kitabxanaları Konqresinə üzv qəbul olundu. Bu regional təşkilatın üzvü kimi AR MK qitənin 53 milli kitabxanası ilə, o cümlədən Rusiyanın, Ukraynanın, Belarusun, Latviyanın, Litvanın, Estoniyanın, Moldovanın və s. milli kitabxanaları ilə qarşılıqlı surətdə fəal kitab mübadiləsi etməyə başlamışdı [12,s.38-41].

2006-2008-ci illərdə Azərbaycan Milli Kitabxanasının Şərqi Avropa ölkələrinin kitabxanaları ilə beynəlxalq kitab mübadiləsi xeyli canlanmış və yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. 31 yanvar 2007-ci il tarixində Riqada Latviya Mili Kitabxanasının binasında “M.F.Axundov adına AR Milli kitabxanası ilə Latviya Milli Kitabxanası arasında əməkdaşlıq haqqında Sazis” imzalanmışdır. Həmin gün “M.F.Axundov adına AR Milli kitabxanası ilə Latviya Akademik kitabxanası” dövlət agentliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Sazis” imzalanmışdır [15;17]. 2008 - ci ildə əməkdaşlığın miqyası daha da genişlənmiş və kitab mübadiləsi artmışdır: Bolqarıstan Milli Kitabxanasından 3 ədəd kitab alınmış, 24 ədəd göndərilmişdir. Latviya Milli Kitabxanasından 33 ədəd kitab alınmış, 38 ədəd göndərilmişdir. Rusiyanın Sankt-Peterburq Milli Kitabxanasından 134 nüsxə kitab və 1 ədəd curnal alınmış, 76 ədəd kitab və 6 ədəd jurnal göndərilmişdir. Moskva Dövlət Kitabxanasından isə 168 nüsxə kitab və 21 ədəd jurnal alınmış, 41 ədəd kitab, 6 nüsxə jurnal göndərilmişdir. Ukrayna Milli Kitabxanasından 20 ədəd kitab alınmış, 18 nüsxə kitab göndərilmişdir [17, s.42]. 2008 - ci ilin sentyabr ayında M.Axundov adına Milli Kitabxanada Rusiya Dövlət Kitabxanasının Elektron Dissertasiya fondunun virtual oxu zalının açılış mərasimi olmuşdur. Virtual oxu zalının köməyi ilə oxucular Rusiya Dövlət kitabxanasının 350 min nüsxədən artıq dissertasiya və avtoreferatlarının tam elektron mətnindən istifadə etmək imkanı əldə etmişlər [20,s.5]. Milli Kitabxana Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İ.Əliyevin prezidentlik fəaliyyətindən bəhs edən rus və ingilis dilində Moskvada nəşr olunmuş “Илхам Алиев: Открытый мир” kitabını dünyanın 62 ölkəsinin, o cümlədən Şərqi Avropa respublikalarının milli kitabxanalarına göndərmişdir [14]. 2007-ci ildə

MDB İcraiyyə Komitəsi Azərbaycan kitabxanalarına 10 minə yaxın ədəbiyyat hədiyyə etmişdir [18, s.5]. 2008-ci ildə AR MK Avropa Elektron Kitabxanasına üzv qəbul edildi [19, s.11].

2003-cü ildə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Azərbaycan Respublikası Prezidenti İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası Rusiya Federasiyasının Prezident Administrasiyasının Kitabxanası, Belarus Prezident Kitabxanası, Rusiya Federasiyasının Parlament Kitabxanası, Ukrayna Ali Radasının Kitabxanası, Rusiya Dövlət Kitabxanası, Rusiya Dövlət Ümumi Elmi-Texniki Kitabxanası və başqaları ilə rəsmi sənədlərin və çap məhsullarının mübadiləsini həyata keçirir.

2008-ci il martın 18-də “Uşaqlar üçün dünya ədəbiyyatı kitabxanası”, “Dünya klassikası” və digər silsilələrdən hərbi-tarixi mövzuda 80-nə yaxın kitab Rusiya hökuməti tərəfindən Prezident Kitabxanasına hədiyyə edilmişdir[21].

Azərbaycan Respublikası Parlament Kitabxanası da Şərqi Avropa ölkələrinin kitabxanaları ilə öz əlaqələrini daim genişləndirməyə çalışmışdır. Belə ki, AR Parlament Kitabxanası RF-nın Duma kitabxanası, Ukrayna, Belarus, Moldova respublikalarının parlament kitabxanaları ilə rəsmi sənədlərin və çap əsərlərinin mübadiləsini həyata keçirir. MDB respublikaları parlament kitabxana müdirlərinin 2000-ci il may ayında Sankt-Peterburq şəhərində keçirilən konfransında MDB Parlamentlər arası Assambleyasının rəhbərliyinə “MDB dövlətləri parlament kitabxanaları arasında informasiya kitab mübadiləsinin təmini” üçün müraciət imzalamışlar. Bu məqsədlə MDB dövlətlərinin parlament kitabxanaları arasında rəsmi sənədlərin və digər çap məhsullarının mübadiləsi üçün koordinasiya mərkəzi yaradılmışdır[22].

Şərqi Avropa ölkələri ilə kitab mübadiləsində BDU-nun Elmi Kitabxanası mühüm yer tutur. BDU-nun Elmi Kitabxanasında 2003-cü ilin dekabrında Beynəlxalq Elektron İnformasiya şəbəkəsindən, o cümlədən Şərqi Avropa ölkələrinin Elektron informasiya mənbələrindən sərbəst istifadə üçün Elektron İnformasiya Konsorsiumu (AzKİK) yaranmışdır ki, bu da Konsorsiuma üzv təşkilatların mütəxəssislərinə elFl.net-in xidmətlərindən istifadə etmək üçün imkan yaratmışdır[23].

Müasir mərhələdə Azərbaycan keçmiş postsovet məkanına daxil olan Şərqi Avropa ölkələri ilə kitab mübadiləsini Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası qeyri – kommersiya əməkdaşlıq təşkilatı çərçivəsində də həyata keçirir. MDB-nin kitabxana-informasiya strukturunun tarixən qarşılıqlı bağlılığının qorunub saxlanması və inkişafı dövlətlərarası integrasiya prosesinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir. Bu mürəkkəb vəzifənin həllini Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası qeyri-kommersiya əməkdaşlıq təşkilatı (BAE) öz üzərinə götürdü. Belə ki, 1992-ci il noyabrın 27- də Azərbaycanın, Belarusun, Qazaxıstanın, Qırğızıstanın, Rusiyanın və Ukraynanın kitabxanaçıları, kitabxana assosiasiyaları və iri kitabxanaları Avrasiya regionu xalqlarının tarixən formalaşmış mədəni əlaqələri əsasında Avrasiya Kitabxanalar Assambleyası qeyri-kommersiya əməkdaşlıq təşkilatını təsis etdilər. 1997-ci ildən etibarən bütün MDB ölkələri onun işində iştirak edirlər. Bəhs edilən illərdə BAE çərçivəsində Azərbaycan Rusiya, Ukrayna, Moldova və Belarusun kitabxana birliklərinin professional əlaqələri bərpa olundu və inkişaf etdi, respublikaların kitabxana və mədəniyyət siyasətinin formalaşmasına kitabxanaçıların birgə təsirini təmin etdi, hökumət, parlament və ictimaiyyətin diqqətini kitabxanaların problemlərinin həllinə cəlb etdi, kadrların ixtisaslarının təkmilləşdirilməsinə və təcrübə mübadiləsinə təkan verdi. BAE-nin çərçivəsində Azərbaycan, Rusiya, Ukrayna, Belorusiya və Moldova Milli kitabxanalarının qarşılıqlı əməkdaşlığının əsas istiqamətləri sırasında biblioqrafik informasiyaların və kitabların mübadiləsi mühüm yer tutmuşdur. 2008-ci il noyabrın 18-də Bakıda M.F.Axundov ad.



Milli Kitabxananın 85 illik yubiley tədbirləri çərçivəsində Avrasiya Kitabxanalar Asambleyası qeyri-kommersiya əməkdaşlıq təşkilatının onuncu ümumi iclası keçirildi. Burada kitabxanalar arasında təcrübə və informasiya mübadiləsini genişləndirmək sahəsində müzakirələr aparılmışdır [14].

2007-ci il martın 15- də Azərbaycanın Sankt- Peterburqdakı baş konsulluğu tərəfindən Sankt-Peterburq Milli Kitabxanasına Azərbaycanın ümummili lideri Heydər Əliyev, Azərbaycanın müasir dövrü, Xocalı soyqırımı haqqında kitablar, habelə Nizami Gəncəvinin Ukrayna dilinə tərcümə olunmuş silsilə şeirlər kitabı hədiyyə edilmişdir.

Şərqi Avropa ölkələri ilə kitab mübadiləsində BSU-nun Elmi Kitabxanası, universitetdə fəaliyyət göstərən dil və mədəniyyət mərkəzləri mühüm yer tutur. 2000-2008-ci illərdə BSU-nun Elmi Kitabxanasına Polşadan polyak dilində 223 nüsxə, Bolqarıstandan bolqar dilində 138 ədəd, Ukraynadan ukrayna dilində 126 nüsxə kitab – dərslilər, dərslər vəsaitləri, bədii ədəbiyyat, lüğətlər, tarixi, dini, etnoqrafik, coğrafiya, mədəniyyət və iqtisadiyyat haqqında, dil üzrə materiallar gətirilmişdir [24]. Abunə yolu ilə alınan 60 adda jurnal və qəzetin böyük hissəsi Moskvada nəşr olunan qəzet və jurnallardır. Məsələn: "Вопросы языкознания", "Иностранная литература", "Известия РАН" (сер. Лит.), "Новая и новейшая история", "Юрист- международник", "Общественные науки и современность", "Высшее образование сегодня", "Современная Европа", "Россия и мусульманский мир" və s. [25].

Yuxarıda qeyd edilənlər belə nəticə çıxarmağa imkan verir ki, Azərbaycan və Şərqi Avropa ölkələri arasında kitab mübadiləsinin inkişafını əngəlləyən əsas problemlərdən biri tərəfdaş - kitabxanaların maliyyə çətinlikləri və gömrük prosedurlarının mürəkkəbliyi və bahalı olmasıdır. Fikrimizcə, Azərbaycan və Şərqi Avropa ölkələri arasında kitab mübadiləsinin genişləndirmək üçün bu ölkələrin ərazilərinə kitab buraxılması üçün imtiyazlı gömrük rejiminin tətbiqi, həmçinin xarici ədəbiyyatın gətirilməsi və komplektləşdirilməsi işinin kifayət qədər maliyyələşdirilməsi, kitabxanalara bu istiqamətdə maliyyə yardımının edilməsi olduqca vacibdir.

Beləliklə, müasir mərhələdə Azərbaycan və Şərqi Avropa ölkələri arasında kitab və informasiya mübadiləsi mədəni əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayır.

### ƏDƏBİYYAT

1. Гасымлы М.Дж. Азербайджан в международных культурных связях (1946 – 1990). Тбилиси, 2005, 300 səh.
2. Xələfov A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. Bakı, «Azər nəşr», 2006, 312 səh.
3. Xələfov A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas inkişaf istiqamətləri (mühazirələr, təkliflər və proqnozlar). Bakı, 2006, 106 səh.
4. Əhmədov M. Kitabxanalarımız da informasiya texnologiyalarının tətbiqi onları keyfiyyətcə yeni təsisatə çevirəcəkdir // Xalq .- 2007.- 14 mart.- № 55.- S 4).
5. Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı mədəni irsimizin qorunub saxlanılmasını, kitabxanalarımızın dünya informasiya məkanına daxil olmasını təmin edəcəkdir. 1 may 2007-ci il // [http://www.elibrary.az/docs/irs\\_az.pdf](http://www.elibrary.az/docs/irs_az.pdf).
6. <http://olaylar.az/index.php?newsid=1234181452>
7. <http://www.csl-az.com/>.
8. Алиева-Кенгерли А.И., Гусейнова Ф.И. Развитие международного книгообмена в Центральной научной библиотеки НАН Азербайджана // «Вестник БАН» №4, 2005, с.70-72
9. Гафурова Л.Ю. Национальной библиотеке Азербайджана — 80 лет // «Вестник БАН» №4, 2003, с.38-39
10. Исмаилов Х.И. Деятельность Ассоциации развития библиотечного дела Азербайджана // «Вестник БАН» №4, 2004, с.23-24.

11. Тахиров К.М. Современные проблемы публичных библиотек Азербайджана// «Вестник БАЕ» №3, 2005, с.78-81
12. Тахиров К.М. Главная библиотека Азербайджанской Республики// «Вестник БАЕ» №3, 2006, с.38-41
13. Центры публичного доступа к правовой информации России в Азербайджане// «Вестник БАЕ» №2, 2009, с.84.
14. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası 2008-ci ildə // <http://www.anl.az/yekun.php>].
15. Azərbaycan Milli Kitabxanası və Latviyanın Akademik Kitabxanası agentliyi müqavilə imzalayıb <http://az.trend.az/news/culture/840765.html>;
16. <http://www.mfa.gov.az>
17. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının Beynəlxalq kitab mübadiləsi haqqında illik hesabatı. 2008-ci il hesabatı, əlavə 13, s.42
18. MDB İcraiyyə Komitəsinin Azərbaycan kitabxanalarına hədiyyəsi // Azərbaycan, 2007, 6 iyun, s.5
19. Milli Kitabxana Avropa Elektron Kitabxanasına üzv qəbul edilib// Palitra, 2008, 2 aprel, s.11
20. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının virtual oxu zalı açılmışdır// Azərbaycan, 2008, 13 sentyabr, s.5
21. Prezident Kitabxanasının fondu yeni Rusiya nəşrləri ilə zənginləşmişdir.- 2008.18 mart [http://www.elibrary.az/docs/sefir\\_az.pdf](http://www.elibrary.az/docs/sefir_az.pdf)].
22. <http://www.meclis.gov.az>
23. [www.azlic.aznet.org](http://www.azlic.aznet.org).
24. BSU-nun Elmi Kitabxanasının fondu.2000-2008-ci illər üzrə illik hesabatlar
25. [http://www.bsu-az.org/index\\_az.html](http://www.bsu-az.org/index_az.html)

**ГАБИЛ МАМЕДОВ**

*кандидат исторических наук, доцент  
Бакинского Славянского Университета*

**РОЛЬ КНИГООБМЕНА В РАЗВИТИИ АЗЕРБАЙДЖАНО -  
ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКИХ КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ**

Статья посвящена роли книги и информационного обмена в развитии культурных отношений Азербайджана со странами Восточной Европы. Книгообмен играл своеобразную роль в развитии взаимопонимания между азербайджанским и восточноевропейскими народами. За последние десять лет наблюдается значительное расширение обменных связей и рост количественных показателей по обмену литературой со странами Восточной Европы.

**HABIL MAMMADOV**

*The candidate of historical sciences, the senior lecturer  
The Baku Slavic University*

**THE ROLE OF A BOOK-EXCHANGE IN DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN -  
EASTERN EUROPE CULTURAL CONNECTIONS**

Article is devoted to a role book and information exchange in development of cultural relations of Azerbaijan with the countries of the East Europe. The book-exchange played an original role in development of mutual understanding between Azerbaijan and the people of the East Europe. For last ten years significant expansion of exchange connections and growth of quantity indicators on an exchange of the literature with the countries of the East Europe is observed.

*Rəyçilər: t.e.n.Ş.Əliyev, t.e.d.M.Qasımlı.*

*Bakı Slavyan Universitetinin Avropaşünaslıq kafedrasının 23 oktyabr 2009-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №02).*